

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING

Styrelsens berättelse över föreningens verksamhet arbetsåret 1972-73

Styrelse

Fornminnesföreningens styrelse har arbetsåret 1972-73 haft följande sammansättning:

Landshövding Ragnar Edenman, Uppsala, ordförande
Professor em. Sven Hörstadius, Uppsala, vice ordförande
Landsantikvarie Ola Ehn, Uppsala, sekreterare
Bankkamrer Rune Skogum, Uppsala, skattmästare
Arkivarie Wolter Ehn, Uppsala
Docent Manne Eriksson, Uppsala
Stadsbibliotekarie Thore Floderus, Enköping
Direktör Göran Knutsson, Uppsala
Fil. lic. Valdis Ordéus, Örsundsbro
Redaktionschef Svante Thorell, Uppsala
Fil. mag. Thorild Lindgren, Balingsta
Ingenjör Eric Åberg, Uppsala

Förordnad av länsstyrelsen i Uppsala län:

Landshövding Ragnar Edenman

Utsedda av Uppsala läns landsting:

F. tillsynslärare Harald Gustafson, Gamla Uppsala
Lantbrukare Birger Karlsson, Härkeberga, suppleant

Utsedda av Stockholms läns landsting:

Borgarrådet Nils Hallerby, Stockholm
Herr Eric Skånberg, Lidingö, suppleant

Utsedda av Uppsala kommun:

Portier Rune Stenbom, Uppsala
Lektor Stiv Jakobsson, Uppsala
Bitr. prof. Per Ekman, Uppsala, suppleant
1:ste byråinspektör Sven Edman, Uppsala, suppleant

Förvaltningsutskott: Landshövding Edenman, ordf., professor em. Hörstadius, f. tillsynslärare Gustafson, herr Stenbom samt sekreteraren landsantikvarie Ehn och skattmästaren bankkamrer Skogum.

Revisorer: Föreningens revisorer har varit kamrer Thore Kihlberg och lantbrukare Martin Ehrengren med herr Harald Ekenhem och kamrer Erik Larsén som ersättare. Av länsstyrelsen utsedd revisor har varit riksbanksdirektör C. E. Leffler. Av Uppsala kommun utsedd revisor har varit lantbrukare Henry Carlsson med lantbrukare Jan Erik Wallén som suppleant.

Personal

Ordinarie tjänstemän hos Upplands fornminnesförening har varit landsantikvarie Ola Ehn, antikvarie och landsantikvariens ställföreträdare Anna-Märta Berg, antikvarie Lars Gezelius samt antikvarie Karin Wretin, den senare med i huvudsak hembygdskonsulterande arbetsuppgifter. Som kanslist har tjänstgjort fru Margot Adolphson, vars lön Upplands fornminnesförening och Upplandsmuseet delat lika.

Under tiden 28 april–30 juni 1972 har fil. stud. Ulla Walukiewicz tjänstgjort som extra amanuens och under tiden 1 juli–14 september samt 4 oktober–2 november 1972 fil. kand. Eva Norenhag som praktikant. För arkeologiska undersökningar och antikvarisk kontroll har följande anlåtats: fil. kandidaterna Gustaf Rudbeck, Anna-Lena Eriksson, Mats Lundgren, Jan Helmer Gustafsson, Jozef Saers och Ola Kyhlberg. Dessutom har följande, avlönade med medel från arbetsmarknadsstyrelsen, varit anställda vid föreningen, nämligen Birgitta Nerström, Leslaw Sidor, Sven Österberg, Rosa Bergqvist (10 april–27 augusti 1972), Evert Persson (t. o. m. 2 mars 1973) och Lennart Persson (fr. o. m. 26 februari 1973).

Medlemmar

Antalet medlemmar har under året uppgått till 2 129, varav 1 962 betalande, 96 ständiga medlemmar, 23 hedersledamöter och 48 medaljörer.

Årsmöte, vinterting och utflykter

Årsmötet hölls söndagen 4 juni 1972 i riddarsalen på Wiks slott under ordförandeskap av landshövding Edenman. Till ny medlem i styrelsen efter f. bankdirektör Gunnar Rosenborg, Uppsala, utsågs fil. mag. Thorild Lindgren, Balingsta. Till revisor efter kamrer Gösta Holdo valdes kamrer Thore Kihlberg med kamrer Erik Larsén, Uppsala, som suppleant. Till revisor för det äldre Upplandsmuseet och för Disa Gille ersattes Gösta Holdo med representant Harald Ekenhem. Till hedersledamot kallades docent Manne Eriksson, Uppsala, och till medaljörer konstnär Eric Hermansson, Bålsta, och kamrer J. V. Gustafsson, Knivsta. – I samband med årsmötet ägde vårutflykten rum, varvid efter uppehållet på Wiks slott, Litslena kyrka, Biskops-Arnö, Sjöo slott och hållristningsområdet vid Rickeby i Boglösa socken besöktes. Resan avslutades med gemensam middag på restaurang Joar Blå i Enköping.

Höstutflykten ägde rum söndagen 24 september 1972 med studiebesök i Knutby kyrka, gravfältet vid Gränsta i Knutby, Bennebols bruk och Öregrundshembygdsgård, Öregrundsgården.

Vintertinget hölls på Upplandsmuseet söndagen 11 februari 1973 under ordförandeskap av landshövding Edenman. Utdelningen ur Landshövding Hilding Kjellmans hembygdssfond tilldelades Torstuna hembygdssällskap och Disa Gilles pris Rasbo hembygdsgille. Intendent Eric Hedqvist redogjorde för 1965 års musei- och utställningsakkunnigas (MUS 65) betänkande rörande kulturminnesvårdens och museiväsendets framtida organisation.

Årsanslag

För år 1972 har Upplands fornminnesförening erhållit i anslag från Uppsala kommun 126 500 kronor, från Uppsala läns landsting 103 500 kronor och från Stockholms läns landsting 6 500 kronor. Det statliga bidraget till landsantikvarens och en antikvaries löner har utgått med 86 256 kronor.

Fornminnes- och kulturminnesvård

Arkeologiska undersökningar

Almunge socken, Marma 4:9, fornlämning nr 98. I samband med ledningsdragning har en rund och två rektangulära stensättningar undersökts. Den ena anläggningen innehöll delar av ett skelett och några järnspikar, de båda andra var helt fyndtomma. Antagligen äldre järnålder. Undersökningen utfördes under maj 1972 av fil. stud. Ulla Walukiewicz.

Gamla Uppsala socken, Prästgården 1:1. Vid ledningsdragning till f. d. likboden vid kyrkan har vid antikvarisk kontroll påträffats, förutom fragmentariska bebyggelserester från senare tid, förhistoriska fynd såsom en spelbricka, brända ben och enstaka krukskårvor från yngre järnålder. Den antikvariska kontrollen och därmed sammanhängande undersökning har utförts hösten 1972 av fil. kand. Josef Saers.

Uppsala-Näs socken, Skärfelten-Enkullen, fornlämning nr 121 i Uppsala-Näs socken och nr 60 i Ramsta socken. Antikvarisk kontroll har utförts vid schaktning för telekabel. Sot- och asklager påträffades, men inga föremål. Schaktningen övervakades i oktober 1972 av fil. kand. Ola Kyhlberg.

Fornminnesärenden

Antalet fornminnesärenden har ökat väsentligt sedan föregående år, särskilt vad gäller planärenden. Flertalet fornminnesärenden har under verksamhetsåret handlagts av antikvarie Anna-Märta Berg och yttranden avgivits till riksantikvarieämbetet i regel efter besiktning på platsen. Följande ärenden kan nämnas:

Vägärenden: Väg 3276-1054, delen Knivsta-Brunnby trafikplats, Knivsta sn, väg C 3229-631 Ärna-Hållen, delen Forkarby-Isgrena, Bälunge sn, väg C 3000 mellan Amnö och Härjarö, Veckholms sn, Tjärdervägen 31-33, Graneberg, Bondkyrko sn, väg Gräsö kyrka-färjläget, Gräsö sn. Vägbreddningar har granskats vid Gredelby, Knivsta sn, Litslenaby, Litslena sn, och Vavd, Hållnäs sn.

Grustäktärenden: Fäcklingeåsen, Tierps sn, Hammarby 3:8, Nysätra sn, Skadevi 1:1 och Eknäs 1:1, Häggeby sn, Lavåsen 6:116, Älvkarleby sn, Dalboda och Norrhusen, Vendels sn, Ovike, Husby-Långhundra sn, Lilla Vallby, Östuna sn, Stora Vallby, Husby-Långhundra sn, Hyvlinge 3:4, Torstuna sn och Snesslinge 12:211, Börstils sn.

Avstyckningsärenden: Säby 6:1, Lagga sn, Ingvasta 4:7, Rasbokils sn, Söderby 9:4, Almunge sn, Häggeby 2:4, Skuttunge sn, Ola 4:8, Bladåkers sn, Ryda 1:2, Nysätra sn, Bärby 10:1, Faringe sn, Årsta 2:1, Rasbo sn, Södra Krycklinge 1:8, Skuttunge sn, Orsta 3:3, Torstuna sn, Låddersta 5:3, Kalmar sn, Österby 9:1, Films sn, Fullerö 19:2, Gamla Uppsala sn, Backa 6:1, Villberga sn, Skuttungeby,

Fornvården inom Uppsala län utökades under verksamhetsåret med flera objekt. Ett av de nya objekten är det märkliga gravfältet intill det gamla vadstället över Hågaån vid Kvarnbo i Läby socken. Gravfältet, som undersöktes på 1930-talet, är från äldre järnålder och har bl. a. ett flertal bautastenar samt en runsten. De första vårdåtgärderna innebar att träd och buskar som vuxit upp sedan området betades på 1930-talet togs bort. Foto O. Ehn 1973.

Skuttunge sn, Jädra 20:1, Långtora sn, Visteby 9:1, Rasbo sn, Ekeby 2:1, Rasbo sn, Väsby 1:7, Vänge sn, samt fastighetsreglering rörande Tibble skola 1:1, 1:2 och Ingvasta 4:7, Rasbokils sn, Gamla Uppsala 79:2 och 29:25, Gamla Uppsala sn och Tjursåker 4:1, Vårfrukyrka sn.

Byggnadslovsärenden: Löt 4:1, Breds sn, Gredelby 4:102, Knivsta sn, Råby 1:8 och 3:1, Simtuna sn, Kavarö 1:23 och Söderby 13:4, Börstils sn, Locksta 1:8, Målsta 2:10, Husby-Långhundra sn, Lövsta, Funbo sn, Hummelsta 8:1, Litslena sn, Uppeby 3:4, Hacksta sn, Prästgården, Almunge sn, Åby, Funbo sn, Fittjaby 3:3, Fittja sn, Litslenaby 1:1, Litslena sn, Härjarö, Veckholms sn, Gimo 11:1, Skäfthammars sn, Örlösan 3:1, Vaksala sn, Skillinge 5:1, Litslena sn, Prästgården 1:1 och 2:1, Breds sn, Svista 8:1, Bälinge sn, Kättslinge, Jumkils sn samt Oleda, Knivsta sn.

Ledningsdragningar: Fjärrkabel Stockholm-Västerås, delen inom Uppsala län, kraftledningsdragningar mellan Odensala och Hamra, Fröslunda sn, samt nära Forsmarks bruk, luftledningsnät inom Ärentuna och Bälinge s:nar, högspänningsledning mellan Gamla Uppsala och Fullerö, Gamla Uppsala sn, ledningsdragning vid Sjunga, Skoklosters sn, Ytterkvarn, Torstuna sn, anläggande av transformatorstation med tillhörande ledningsdragningar vid Hällby, Litslena sn, vatten- och avloppsledningar inom Torslundaområdet, Tierps sn, och i Våppeby, Kalmar sn, anläggning av el-ljusspår söder om Vänge kyrka och norr

De s. k. Rysskullarna, ett höggravfält från järnåldern, vid Västanå i Älvkarleby socken har varit föremål för fornvård sedan 1967. Här har gravfältet nu återfått den markvegetation det hade då det betades, vilket gör att gravhögarna tydligt framträder i landskapet. Foto O. Ehn 1972.

om Hagundagården, Vänge sn, samt förslag till belysning av gång- och cykelstråk inom det gränslinjebestämda fornminnesområdet i Gamla Uppsala.

Övriga fornminnesärenden: Yttranden har avgivits i fråga om reglering av och vattenavledning från sjön Tämnaren, om förslag till järnvägslinje Hallstavik–Hargshamn samt om anläggande av djurhage vid Eriksberg, Bondkyrko sn. Nyupptäckta fornlämningar i Jumkil, Vänge, Ramsta, Hagby, Dannemora, Film och Järlåsa s:nar har besiktigats och rapporterats, liksom fynd av runsten i Skinna, Tillinge sn, boplatslämningar från stenåldern i Krycklinge, Bälunge sn och ett svärd från vikingatiden mellan S 1:s kasernområde och Fyrisån, Uppsala. Uppgifter om runstenar i Dannemora, Läby, Björklinge, Danmark och Litslena s:nar och i Enköping har lämnats, liksom om gravfält i Eke, Vaksala sn, Gredelby, Knivsta sn och Ginhammar, Rasbo sn. Beskrivningar har sammanställts rörande fornlämningar i Lövstalöt, Bälunge sn, inom del av Vaksala sn, i Vavd, Hållnäs sn, Torsslunda och Lilla Frebro, Tierps sn, inom Björklinge, Knivsta och Rasbo s:nar samt inom Östhammars stad. Skadegörelse på fornlämningar i Tegelsmora, Film, Biskopskulla, Bälunge, Balingsta, Danmark och Västlands s:nar har besiktigats och rapporterats. Beskrivning av föreslagna fornvårdsobjekt inom Uppsala kommun har lämnats.

Fornvårdsobjekt: I samarbete med riksantikvarieämbetet och skogsvårdsstyrelsen har under året röjning och markvårdsarbeten utförts på gravfälten i Rö-

lunda, Häggeby sn, Danmarksby, Danmarks sn, och Morby, Lagga sn. Fortsatt städning och årlig vård har utförts inom Gamla Uppsala fornminnesområde, vid Hågahögen, Bondkyrko sn, vid Ottarshögen, Vendels sn, och på gravfälten i Torslunda, Tierps sn, Husby, Ekeby, Prästgården, Backa-Trollbo, Lena sn, Gödåker, Tensta sn, Valsgårde, Gamla Uppsala sn, Prästgården och Brillinge, Vaksala sn, Rysskullarna, Älvkarleby sn, Sund, Österlövsta sn, och Kvarnbo, Läby sn, samt vid fornborgarna vid Västerby, Ålands sn och Broborg, Husby-Långhundra sn. Dessutom har vårdarbeten utförts vid Flasta mur, Skoklosters sn och området kring trefaldighetskällan vid Skuttunge prästgård. Ytterligare ett antal objekt har föreslagits, varför det sammanlagda antalet aktuella fornvårdsobjekt för Uppsala län nu är 37. Förslag till texter för riksskyltning av så gott som samtliga ovanstående fornlämningslokaler har utarbetats.

Råd och anvisningar har lämnats för markvårdsarbeten på fornlämningslokaler i Uppsala kommuns ägo, vilka arbeten utföres i parkförvaltningens regi. Följande platser kan nämnas: Sävja och Lunda, Danmarks sn, Stångby, Slavsta, Rörby och Skäve-Skälby, Vaksala sn, Tibble och området vid Idrottsplatsen i Björklinge sn, Nyfla och Lövstalöt, Bälunge sn samt på Åsbyåsen, Tensta sn.

Planärenden

Landsantikvarien och antikvarien Berg har genom underhandssamråd med olika myndigheter på läns- och kommunplanen deltagit i handläggningen av ett flertal planärenden av skilda slag, där såväl fornminnes- och byggnadsminnesintressen som allmänna kulturhistoriska miljöintressen berörts. Yttranden har avgivits i följande planärenden under verksamhetsåret.

Översiktlig planering för Knivsta socken, dispositionsplan för Ö. Gottsunda, norra delen, Bondkyrko sn, generalplan för Alunda samhälle och Älvkarleby kommun, stadsplaneförslag för Kungsängsleden, delen Dag Hammarskjölds väg-Fyrisån, Uppsala, Ö. Årsta, Vaksala sn, Nåntuna och del av Vilan, Danmarks sn, Brillinge, Gränbyparken och kv. Vinkelhaken, Vaksala sn, Ed 11, Börstils sn, kv. Björken, Tierps köping, östra delen av Bergvreten, Enköping, Gottsunda Centrum, Bondkyrko sn, byggnadsplaneförslag för del av Albäck 3:1 m. fl., Simtuna sn, Locksta 2:1 och Målsta 2:7, Husby-Långhundra sn, Bälunge by och Ekeby, Bälunge sn, Fransta 3:1, Husby-Långhundra sn, Västerängen-Norrhagen och Södra Graneberg, Yttergrans sn, Broby 6:1, Junkils sn, detaljplaner för Storvreta, Ärentuna sn, Gunsta, Funbo sn, centrumdelen i Östra Gottsunda och Norra Gottsunda, Bondkyrko sn.

Byggnadsärenden

Ett mycket stort antal restaureringar av kyrkor och andra byggnader har utförts eller förberetts under året. Huvudparten av byggnadsärendena har handlagts av landsantikvarien. För dokumentation och dagkontroll har i regel antikvarie Lars Gezelius svarat.

Kyrkorestaureringar m. m.: Landsantikvarien har varit av riksantikvarieämbetet förordnad kulturhistorisk kontrollant vid de från föregående verksamhetsår fortsatta restaureringarna av Boglösa, Films, Husby-Långhundra, Teda, Tensta, Veckholms och Övergrans kyrkor. Vidare har landsantikvarien utövat viss kontroll vid den fortsatta restaureringen av Uppsala domkyrka.

I samband med en ledningsdragningsplanering 1972 genom Marma i Almunge socken undersöktes tre stensättningar, en rund och två rektangulära, förmodligen från äldre järnålder. En av stensättningarna innehöll fragment av obrända ben samt järnspikar. I övrigt var anläggningarna fyndtomma. Foto U. Walukiewicz 1972.

Landsantikvarien har svarat för den kulturhistoriska kontrollen vid de under året påbörjade restaureringarna av Altuna, Gräsö, Häggeby, Järlåsa, Knutby, Lena, Simtuna, Skokloster, Tolfta, Torstuna, Ärentuna och Östhammars kyrkor. I Gräsö, Järlåsa och Skoklosters kyrkor har restaureringarna gällt interiören, i Tolfta kyrka såväl exteriör som sakristians interiör samt i Torstuna kyrka såväl exteriör som interiör. Vid övriga kyrkor har arbetena i huvudsak avsett enbart det yttre.

Under arbetena vid Häggeby, Lena, Skoklosters och Tolfta kyrkor har påträffats tidigare icke kända detaljer i murverk och putslager som klarlägger viktiga skeden i respektive kyrkas historia. I Skoklosters kyrka har pelarfundamenten frilagts vid omläggning av brädgolven under långhusets bänkar. Härvid konstaterades vid fyra av pelarna fundament till hittills okända sidoaltaren, ett på norra, tre på södra sidan.

Under restaureringsarbetena inom Uppsala domkyrka har vägg- och pelarfundament samt fragment av äldre golv frilagts och dokumenterats. I samband därmed har några av de tidigare kända runstenarna under pelarbaserna blotats och fotograferats. Ett par tidigare okända runstenar har även påträffats och dokumenterats i samarbete med runverket. En tidigare obekant medeltida gravhäll har frilagts under golvet i västpartiet. Uppmätning av långhusets ribbprofiler har skett och fotografering av dess pelarkapital har utförts. I samband med öppning av gravvalvet under Sturekoret har en preliminär uppmätning av rummet skett och interiören fotograferats. Vid byggande av hiss-schakt i tornen har äldre öppningar frilagts, som dokumenterats av riksantikvarieämbetets byggnadsminnesavdelning. Denna avdelning har även ansvarat för uppmätning av murverken i tornkammare och på valvwindarna.

Yttranden, oftast föregångna av besiktningar och samråd med berörda parter på platsen, har avgivits till riksantikvarieämbetet över förslag till fasadbelysning på Gamla Uppsala kyrka, förslag till ny parkeringsplats vid Gräsö kyrka, förslag till yttre restaurering av Hacksta, Hjalsta, Hägeby, Hökhuvuds, Järlåsa, Lena, Löts, Rasbokils, Teda, Vendels, Villberga resp. Åkerby kyrkor, förslag till yttre och inre restaurering av Bladåkers kyrka och klockstapel, förslag till inre restaurering av Ekeby resp. Uppsala Näs kyrkor, förslag till yttre restaurering av Tolfta kyrka och ombyggnad av dess sakristia, förslag till ny toalettbyggnad på Litslena kyrkogård, förslag till utbyggnad av orgelpodium i Simtuna kyrka, förslag till inredande av toalett och brudkammare i Veckholms kyrka, förslag till installation av elektrisk klockringning i klockstapeln vid Veckholms kyrka, förslag till stolpbelysning på Vendels kyrkogård, förslag till installation av toalett m. m. i Rasbo kyrka, förslag till ny kyrkogårdsmur vid Tegelsmora kyrka samt förslag till nytt korfönster i Österunda kyrka. Vidare har yttranden avgivits beträffande äldre gravvårdar på Hargs resp. Österlövsta kyrkogårdar.

Byggnadsärenden inom Uppsala stad: Landsantikvarien har varit av riksantikvarieämbetet förordnad kulturhistorisk kontrollant vid de från föregående verksamhetsår fortsatta restaureringsarbetena i Uppsala slots sydflygel och bastion Gräsgården. I den östra borgstugan vid Kung Jans port har ett äldre golv frilagts och dokumenterats. Detta låg i anslutning till den östra väggen av en snett orienterad borgport, vilken varit föregångare till Kung Jans port och ingått i den ursprungliga Vasafästningen. Dessutom har källaren till den rivna norra flygeln grävts ut och dokumenterats. En äldre trappa till sydöstra tornets bottenplan har även frilagts i samband med ledningsdragningar. På bastionen Gräsgården har substruktionsmurar under det sydvästra tornet påträffats liksom en luftgång ned till bastionens kasemattvåning.

Landsantikvarien har också svarat för den kulturhistoriska kontrollen vid den inre renoveringen av Ärkebiskopsgårdens huvudbyggnad, vid förstärkningsarbeten av terrassmurarna med trappor kring domkyrkan, vid planerings- och dräneringsarbeten inom universitetsparken, vid ombyggnad till lokal för domkyrkoplan 5, samt vid restaureringarna av Norrlands och Värmlands nationshus. Under arbetena med terrassmuren söder om domkyrkan påträffades en mur av det medeltida domkapitelshuset, sedermera »Academia Carolina», som revs på 1770-talet. I universitetsparken, mellan Gustavianum och Historicum, påträffades grunderna till ett å två medeltidshus.

Råd och anvisningar har lämnats vid restaurering av Walmstedtska gården, kv. Karin, och av bebyggelsen på tomterna nr 4, 5 och 6 i kv. S:t Niklas.

Den sedan 1972 pågående utgrävningen av återstoden av Uppsala franciskankloster i kv. Torget har avslutats. Undersökningen har administrerats av riksantikvarieämbetets uppdragsverksamhet med antikvarie Lars Gezelius som platsledare och fil. kand. Håkan Eriksson som förste man. Undersökningen har bekostats av Uppsala kommun. Utgrävningarna har visat att den tvåskeppiga klosterkyrkan ursprungligen planerats med tre skepp, ett arrangemang som troligen aldrig genomförts. Bland fynden märks ett mycket stort antal medeltida brakteater och mynt samt en mycket väl bibehållen gravhäll över borgmästaren Anders Olsson, död 1480.

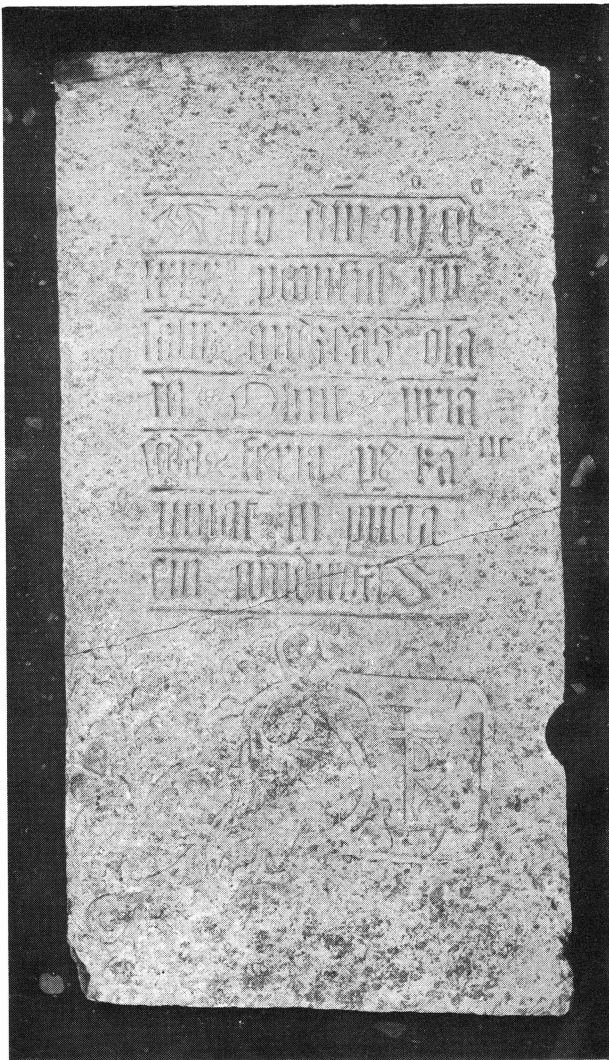
I samband med grundschaktningar för nybyggnad inom kv. Rådhuset nr 2

Undersökningarna av ruinerna efter Uppsala franciskankloster i kvarteret Torget avslutades 1972. Bilden visar norra korsgången sedd från öster. T. h. klosterkyrkans södra mur och t. v. klostergården. I väggen mot gården nischer med sittbänkar vid varje fönster. Foto H. Eriksson 1972.

och 3 har en utgrävning skett inom ett begränsat parti av området. Som förste man har fungerat fil. kand. Gustaf Rudbeck. Undersökningen har frilagt rester av träbebyggelse från medeltid och nyare tid. Resultatet har varit mycket betydelsefullt då den noggranna utgrävningen i de äldsta lagren har givit fynd från 1000- och 1100-talen.

Under grundförstärkningar inom gamla Gillets källarvåning har en källare till ett medeltida hus påträffats liksom ett förmodat uppvärmningssystem från 1800-talet eller sekelskiftet.

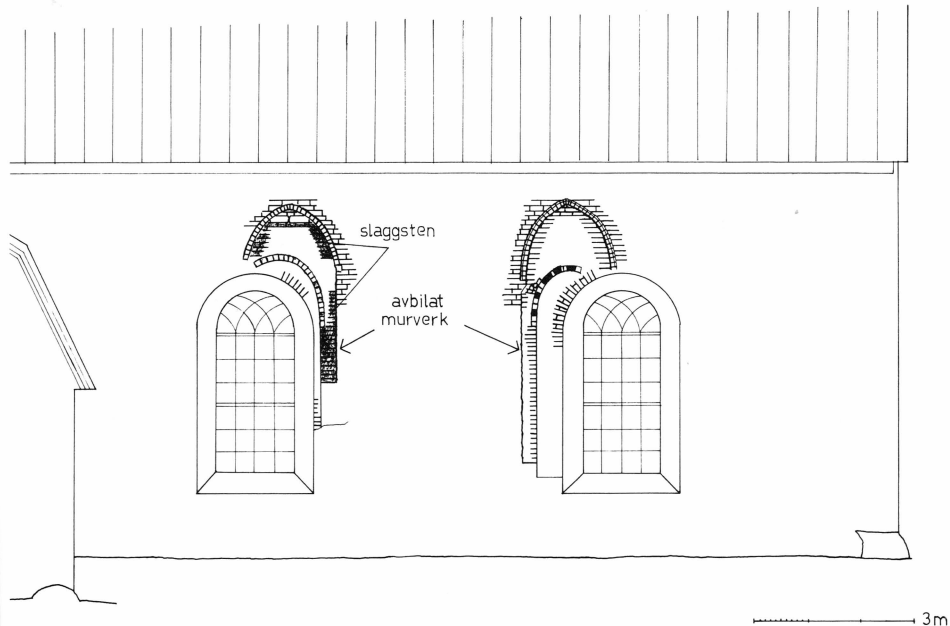
Vid undersökningen av Uppsala franciskankloster påträffades i golvet i klosterkyrkans mittskepp en ovanligt välbevarad gravhäll över Anders Olsson, borgmästare i Uppsala, död 1480. Foto H. Eriksson 1972.

På domkyrkoplatåns norra sida har vid ledningsdragning delar av den äldre ringmuren frilagts. Äldre murverk har även påträffats i schakt strax väster om domkyrkan.

Under ledningsschaktningar i S:t Persgatan har delar av bogårdsmuren kring S:t Pers medeltida kyrkogård blottats och dokumenterats.

Även schaktningsarbeten på S:t Eriks torg har följts av antikvarisk kontroll.

Fotografering under inredningsarbeten har ägt rum i Gillbergska huset, kv. Holmen nr 5. Landsantikvarien har även företrätt vid tillträdesyn i Ärkebis-

Tolfta kyrka var under vintern 1972–73 föremål för yttre restaurering. I samband därmed gjordes byggnadshistoriska undersökningar och uppmätningar av murverket. Bl. a. kunde konstateras att de två fönsteröppningarna i långhusets sydfasad ändrat form och läge vid ett par tillfällen. De ursprungliga fönsteröppningarna, som var belägna betydligt högre än de nuvarande, hade rikt profilerade tegelomfattningar av höggotisk karaktär. Uppm. G. Wallner 1973.

kopsgården, kv. Prosten nr 1. Restaureringsarbeten inom kv. S:t Niklas nr 4, 5 och 6 har följts och kulturhistorisk dokumentation skett.

Inför rivning har fotografering ägt rum inom kv. Birgit, kv. Elif, kv. Domen nr 11. Uppmätning och fotografering inför rivning har gjorts av banvaktstuga inom stg. 336, kv. Gudrun nr 2 och kv. Örnen nr 8.

Utlåtanden har lämnats beträffande det kulturhistoriska värdet hos viss äldre bebyggelse i kvarteren Odin och Sandbacken samt vid Ulleråkers sjukhus. Yttranden har avgivits till riksantikvarieämbetet bl. a. över förslag till installation av hiss m. m. i universitetshuset, förslag till installation av hiss i Ärkebiskopshuset och förslag till belysning på domtrapphuset.

Landsantikvarien har deltagit i överläggningar med kommunala eller andra myndigheter angående planerade underhålls- och restaureringsarbeten på ett flertal objekt i staden.

Byggnadsärenden inom Uppsala län i övrigt: På Biskops Arnö, Övergrans sn, har som beredskapsarbete i AMS egen regi ombyggnads- och restaureringsarbeten på huvudbyggnaden och flyglarna pågått. Dessa har gällt vissa omdispositioner och renoveringsarbeten inne i huvudbyggnaden och södra flygeln samt omputsning och ommålning av byggnadernas yttre.

Restaureringsarbetena i de två blivande museivåningarna i nedre delen av Uppsala slotts sydflygel avslutades under verksamhetsåret. I Östra Borgstugan påträffades under golvet från 1570-talet östra muren till nuvarande Kung Jans ports föregångare. Denna tillkom före 1572. Foto Uppsala-Bild.

Som beredskapsarbete i AMS egen regi har också påbörjats omfattande restaureringsarbeten på lancashiresmedjan i Karlholmsbruk, Västlands sn. Som dagkontrollant har här folkskollärare Ingvar Ericson fungerat.

En omfattande restaurering, som utförs som beredskapsarbete, har påbörjats vid herrgården i Österbybruk, Films sn. Denna anläggning ägs numera av Bruno Liljeforsstiftelsen.

De under 1971 påbörjade beredskapsarbetena vid Bennebols bruk, Bladåkers sn, på kolhuset och hammaren i Gimo bruk, Skäfthammars sn, samt på bränneriet, lusthuset, strandskoningarna och terrassmurarna vid Grönsöö slott, Kungshusby sn, har under verksamhetsåret avslutats.

Vidare har som beredskapsarbete i Uppsala läns landstings regi utförts inre renoveringsarbeten i Wiks slott och yttre renovering av bränneriet vid Wik, Balingsta sn.

Vid nämnda beredskapsarbeten har landsantikvarien svarat för den kulturhistoriska kontrollen. Vederbörlig dokumentation har skett.

Under verksamhetsåret avslutades de omfattande förstärknings- och restaureringsarbetena på terrassmurarna och strandskoningen vid Grönsö slott i Kungs-Husby socken. Arbetena, som utfördes som beredskapsarbete, omfattade också restaurering av gårdens mycket intressanta och vackert belägna bränneri från 1700-talet. Foto O. Ehn 1972.

Landsantikvarien har lämnat råd och anvisningar vid underhålls- och ombyggnadsarbeten på bl. a. kyrkboden vid Gamla Uppsala kyrka, flygelbyggnader vid Gamla Uppsala prästgård, huvudbyggnaden vid Lövsta gård, Funbo sn, huvudbyggnaden vid Eka gård, Hagby sn, och bebyggelsen vid Västersta f. d. sergeantboställe, Rasbo sn.

Yttranden har efter vederbörlig besiktning på platsen avgivits över förslag till utbyggnad av elevhem vid Wiks folkhögskola, Balingsta sn, förslag till restaurering av huvudbyggnaden vid Hemsta 5:3, Boglösa sn, förslag till ombyggnad och restaurering av ekonomibyggnader vid Vårdsätra gård, Bondkyrko sn, förslag till restaurering av Ekolsunds slott, Husby Sjutolfts sn, förslag till restaurering av huvudbyggnaden vid Stora Bortomta gård, Simtuna sn, förslag till renovering av templet och stenbryggan i parken vid Söderfors bruk, Söderfors sn, förslag till staket runt dammen vid Vaksala prästgård, förslag till ombyggnad av f. d. sädesmagasinet i Karlholmsbruk, Västlands sn, förslag till restaurering av klockstapeln vid Åkerby bruk, Österlövsta sn, förslag till ombyggnad av vissa ekonomibyggnader vid Älvkarleö herrgård, Älvkarleby sn, förslag till

renovering av personalbostäder vid Segersta gård, Övergrans sn, förslag till restaurering av huvudbyggnaden vid Ytterkvarn 1:2, Österunda sn.

Vidare har yttranden avgivits beträffande det kulturhistoriska värdet hos Vattholma bruk, Lena sn, uthusbebyggelse vid Stabby prästgård, Bondkyrko sn, visthusbod i Alstomta, Nysätra sn, resp. f. d. brukshandeln i Söderfors bruk, beträffande ev. försäljning av hembygdsgården vid Tibble, Tillinge sn, föreslagna restaurering av gamla huvudbyggnaden vid Fasma, Tensta sn, samt beträffande förslag till åtgärder för bevarandet av smedsstugorna i Harnäs bruk och av f. d. husmodersskolan i Skutskär, Älvkarleby sn.

Landsantikvarien har deltagit i överläggningar och besiktningar tillsammans med representanter för andra berörda myndigheter kring en rad olika frågor, bl. a. förslag till vissa ombyggnadsarbeten på Landsberga f. d. översteboställe, Biskopskulla sn, förslag till ny byggnad för Systembolaget i Öregrund och bevarandet av den värdefulla stadskärnan i Östhammar.

I Enköping har i samband med ledningsschaktning under antikvarisk kontroll inom skolparken delar av murverk påträffats som kan härröra från den rivna S:t Olofs kyrka, vilken ej tidigare lokaliserats.

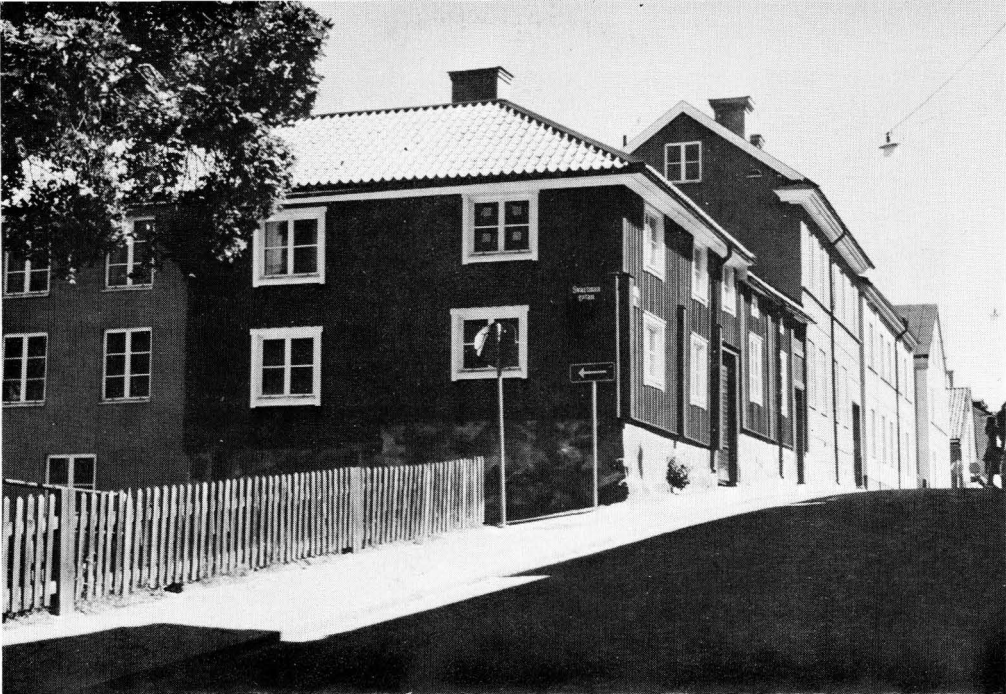
I samband med anordnandet av en parkeringsplats utanför kyrkogården vid Kalmar kyrka har en del av kyrkogården påträffats, vilken lämnats utanför området när bogårdsmuren lades.

Inför förestående rivning har fotografering och uppmätning skett av bebyggelse inom Käbboda i Österby, Films sn, Taxnäs, Fröslunda sn, Löhammar, Hargs sn, Berthåga by, Bondkyrko sn, där uppmätning skett genom kyrkogårdsförvaltningens försorg, gamla stadshotellet i kv. Backus, Öregrund, mangårdsbyggnaden vid Ulva kvarn, Bälinge sn, samt klensmedja, ladugård och kvarn i Hillebola bruk, Österlövsta sn. Fotografering inför rivning har även förekommit inom Norra Norby gård, Bondkyrko sn, och Prästgården, Vaksala sn.

Fotografering och uppmätning har även skett inför ombyggnad av Fasma gård, Tensta sn. Dessutom har fotografering skett av Stabby prästgård, Bondkyrko sn, samt av det s. k. Linnéhuset i Gränby, Vaksala sn.

Yttranden till länsarbetsnämnden i Uppsala län: Inför beslut om beredskapsarbeten och statsbidragsprocent därtill har landsantikvarien på anmodan av länsarbetsnämnden avgivit yttranden beträffande det kulturhistoriska värdet hos ett stort antal objekt, för vilka AMS-medel söktes. Vissa av dessa yttranden har samtidigt innefattat yttrande över förslag till restaureringsåtgärder och har fördenskull upptagits också under föregående avsnitt i verksamhetsberättelsen.

De objekt yttrandena gällt är kyrkan och klockstapeln i Bladåker, kyrkorna i Altuna, Ekeby, Häggeby, Hökhuvud, Järlåsa, Lena, Rasbokil, Teda, Tolfta, Torstuna, Uppsala-Näs och Åkerby, kyrkogårdsmur vid Tegelsmora kyrka, kyrkogårdsmur vid Skoklosters kyrka, takryttaren, södra tornet och västfasaden på Uppsala domkyrka, f. d. pastorsexpeditionens hus vid Domkyrkoplan i Uppsala, trappor och stödmurar runt Uppsala domkyrka, sockenstugan i Altuna sn, slottet, matsalsbyggnaden och bränneriet vid Wik, Balingsta sn, herrgårdsbyggnaden i Österbybruk och Dannemora hembygdsgård, Films sn, Ekolsunds slott, Husby Sjutolfts sn, smedsstugor vid Strömgatan i Söderfors bruk, Söderfors sn, samt personalbostäder vid Segersta gård, Övergrans sn, Ekeby by, Vänge sn,

Den s. k. Rackarnäbben, Uppsalas kanske äldsta träbyggnad, i hörnet av Övre Slottsgatan och Svartmangatan i Uppsala jämte intilliggande fastigheter restaurerades 1972 av ägaren Kalmar nation. Sättet på vilket restaureringen gick till är av stort principiellt intresse. Byggnaderna, som för tio år sedan ansågs ur teknisk synpunkt omöjliga att bevara, kunde bl. a. på grund av nationsmedlemmars och hyresgästers egna arbetsinsatser och på grund av minimala krav på boendestandard restaureras till en rimlig kostnad. Detta möjliggjorde för alla hyresgäster att bo kvar i fastigheterna. Foto O. Ehn 1973.

huvudbyggnaden vid Ytterkvarn 1:2, Österunda sn, samt klockstapeln i Åkerby bruk, Österlövsta sn.

Skyddsförordnanden kring kyrkor m. m.

Landsantikvarien och länsarkitekten erhöll 1971 länsstyrelsens i Uppsala uppdrag att upprätta förslag till skyddsförordnanden jämlikt 86 § Byggnadslagen och 19 § Naturvårdslagen för miljöerna kring kyrkor och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader i länet. Under 1972 inlämnades till länsstyrelsen förslag till skyddsförordnande för miljön kring Tierps landsförsamlings kyrka. Sedan 1972 finns dylikt förordnande för miljön kring Vendels kyrka. Under utarbetande är förslag beträffande miljöerna kring Härkeberga och Lena kyrkor samt beträffande miljön kring Ekeby by, Vänge sn.

Hembygdsföreningar och hembygdsgrådar

Under verksamhetsåret har information och rådgivning lämnats, främst genom antikvarie Karin Wretin, till ett flertal av länets hembygdsföreningar, delvis i

Under vintern 1972-73 påbörjades en restaurering av den år 1880 byggda Lancashire-smedjan i Karlholmsbruk i Västerås socken. Restaureringen, som gällde såväl själva byggnaden som det helt kompletta maskineriet, utfördes som beredskapsarbete enligt program upprättat av riksantikvarieämbetet och i arbetsmarknadsstyrelsens regi. För kostnaderna stod till lika delar staten och Karlholms AB. Foto O. Ehn 1973.

samband med kontaktesor bl. a. till hembygdsföreningarna i Almunge, Altuna, Björklinge, Bälunge, Dannemora, Håbo, Hållnäs, Knivsta, Knutby-Bladåker, Lagga, Rasbo, Skogstibble, Tegelsmora, Tierp, Valö-Forsmark, Veckholm, Vendel, Viksta, Älvkarleby och Öregrund.

Bland pågående projekt, där medverkan skett, kan nämnas iordningställandet av Mariebergs skola och båtgravsmuseet i Vendel, katalogisering och märkning av Björklinge hembygdsförenings föremålssamling, katalogisering, märkning och uppställning av föremålssamling i Viksta gamla fattigstuga samt iordningställandet av Jan Fridegård-museet vid Övergrans kyrka.

»Informationsblad för hembygdsföreningarna» har under verksamhetsåret utgivits i tre nummer.

Hösten 1972 anordnade fornminnesföreningen en sammankomst för hembygdsföreningarna i Uppsala län på Upplandsmuseet med ca 90 deltagare. Programmet upptog föredrag, grupparbete och diskussioner kring gemensamma frågor. Mötet refererades senare i informationsbladet. Upplandskretsen av Samfundet för hembygdsvård anordnade i samarbete med fornminnesföreningen en sammankomst i mars 1973 med ett 30-tal deltagare. Därvid avhandlades vissa ekologiska och andra miljöfrågor.

För att skapa ökad kunskap om den service fornminnesföreningen kan erbjuda länets hembygdsföreningar har också artikelmaterial producerats, som givits stort utrymme i tre av de inom länet utkommande dagstidningarna.

Stadshotellet i Öregrund uppfört av trä i slutet av 1800-talet, revs 1973 för att ge plats till Systembolagets nya butik. Före rivningen dokumenterades hotellbyggnaden och intilliggande hus genom uppmätning och fotografering. Foto O. Ehn 1973.

För universitetsstuderande i ämnet museiteknik har en studieflykt, planerad och ledd av antikvarie Wretin, anordnats till några av länets hembygdsgränder.

Särskilda yttranden

Landsantikvarien har avgivit yttranden över »Hushållning med mark och vatten», rapport 1971 upprättad inom civildepartementet (SOU 1971: 75), till länsstyrelsen i Uppsala och till riksantikvarieämbetet, över »Samhälle och trosamfund», slutbetänkande avgivet av 1968 års beredning om Stat och kyrka (SOU 1972: 36), till riksantikvarieämbetet, över »Kulturminnesvård», betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningssakkunniga (SOU 1972: 45), till kommunstyrelsen i Uppsala samt över »Statlig kartverksamhet», PM utarbetad av civildepartementet maj 1972, till länsstyrelsen i Uppsala.

Fysisk riksplanering

Landsantikvarien är adjungerad i den av länsstyrelsen i Uppsala tillsatta arbetsgruppen för den fysiska riksplaneringen, vars programskede inleddes våren 1973.

Övrig kulturminnesvårdande verksamhet

Representant för Upplands fornminnesförening i Kulturminnesrådet för Stockholms län under 1972 har varit lektor Stiv Jakobsson med landsantikvarien som suppleant. Representanter för fornminnesföreningen i landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd under 1972 har varit Rune Stenbom och landsantikvariern. Representant för föreningen i Stiftelsen Upplandsmuseets styrelse under 1972 har varit docent Manne Eriksson med fil. lic. Valdis Ordéus som suppleant.

Fornminnesföreningens inköpskommitté

Inköpskommittén, som under året bestått av hrr Manne Eriksson, E. Åberg, R. Stenbom, R. Skogum och O. Ehn, med Anna-Märta Berg som sekreterare, har under året inköpt en serveringskanna och mjölkkanne, tillverkade av silversmeden Erik Ernander, Uppsala, 1785 och en bägare från 1770 av silversmeden Carl Lemon d. y., Uppsala. Föremålen har deponerats i Upplandsmuseet.

Kvekgården

Vid Kvekgården eller Mor Lottas gård i Kvek, Fröslunda socken, har under hösten 1972 ytterligare takomläggningar skett. Arbetet har utförts av takläggarna Karl-Erik Jansson och Lars Lassegård. Vissa förberedelsearbeten har gjorts för omläggning av halmtaket på boningshuset samt för uppförande av ny gårdesgård. Under ordinarie vaktarens fru Elin Larsson sjukdom har gården visats för allmänheten av fru Elsa Lidberg.

Bibliotek och arkiv

Upplands fornminnesförenings bibliotek och arkiv har under året utökats dels genom inköp och gåvor, dels genom byten med andra fornminnesföreningar och hembygdsförbund. Arkivet har utökats med äldre fotografier av topografiskt värde.

Verksamhet nära knuten till föreningen

Stiftelsen Upplandsmuseet och Disagården

Stiftelsen Upplandsmuseet står i sin verksamhet i nära samarbete med Upp-

lands fornminnesförening. Beträffande Upplandsmuseets och den numera Upplandsmuseet tillhöriga Disagårdens verksamhet hänvisas till särskild verksamhetsberättelse.

Uppsala stads historiekommitté

Landsantikvarien har under 1972 varit sekreterare i historiekommittén.

Uppsala den 18 maj 1973

Ragnar Edenman

ordf.

Ola Ehn

sekr./landsantikvarie